

# Erciyes Üniversitesi Hastanesi'nde Yatan Hastaların Hasta Hakları Konusundaki Bilgi Düzeyi

## The level of knowledge of inpatients at Erciyes University hospital on the patient rights

Osman Günay,

Prof. MD.,  
Department of Public Health  
Erciyes University Medical Faculty,  
gunayos@erciyes.edu.tr

Melis Naçar,

Assist. Prof. MD.,  
Department of Medical Education  
Erciyes University Medical Faculty  
mnacar@erciyes.edu.tr

Duygu Horoz,

Dr. MD.,  
Department of Public Health  
Erciyes University Medical Faculty  
dhoroz@erciyes.edu.tr

Murat Özdemir,

Dr., MD.,  
Department of Public Health  
Erciyes University Medical Faculty  
mozdemir@erciyes.edu.tr

Rıza Çıtıl,

Dr., MD.,  
Department of Public Health  
Erciyes University Medical Faculty,  
rcitil@erciyes.edu.tr

Şule Şarlı(Mutlu),

Dr., MD.,  
Department of Public Health  
Erciyes University Medical Faculty,

Arda Borlu,

Dr., MD.,  
Department of Public Health  
Erciyes University Medical Faculty,  
ardeb@erciyes.edu.tr

Fatma Akpınar,

Dr., MD.,  
Department of Public Health  
Erciyes University Medical Faculty,  
akpinarf@erciyes.edu.tr

Submitted :September 10,2006  
Revised :March 2,2007  
Accepted :April 2,2007

Corresponding Author:

Osman Günay,  
Department of Public Health  
Erciyes University Medical Faculty  
Kayseri, Turkey

Telephone : +90 -352 437 49 37 - 23727  
E-mail : gunayos@erciyes.edu.tr

### Özet

**Amaç:** Erciyes Üniversitesi Eğitim ve Araştırma Hastaneleri'nde yatmakta olan hastaların, hasta hakları konusundaki bilgi düzeyinin ve etkileyen faktörlerin değerlendirilmesi.

**Gereç ve Yöntemler:** Erciyes Üniversitesi Eğitim ve Araştırma Hastaneleri'nin çocuk servisleri ile psikiyatri servisi dışındaki servislerinde yatmakta olan yetişkin hastalardan rasgele seçilen, şuuru açık olan ve araştırmaya katılmayı kabul eden 733 kişi araştırma kapsamına alındı. Bu hastalara, araştırmacılar tarafından hazırlanan bir anket formu yüz yüze görüşme yöntemiyle uygulandı.

**Bulgular:** Araştırma kapsamına alınan hastaların sadece % 27.6'sı Türkiye'de "Hasta Hakları Yönetmeliği" olduğunu bilmektedir, %5'i ise bu yönetmeliği okuduğunu ifade etmiştir. En az bilinen hasta hakları; hizmet aldığı personeli değiştirme, sağlık personeli tarafından önerilen girişimi reddetme, razı olduğu bir girişimden vazgeçme ve hastalığı hakkında yakınlarına bilgi verilmesini yasaklama haklarıdır. Araştırma grubunun hasta hakları konusundaki ortalama bilgi puanı  $70.4 \pm 16.7$  bulunmuştur. Hasta Hakları ile ilgili bilgi düzeyinin, erkek hastalarda kadınlardan, öğrenim düzeyi ortaokul ve üzeri olanlarda öğrenim düzeyi daha düşük olanlardan ve Hasta Hakları Yönetmeliği'ni okuyanlarda okumayanlardan daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

**Sonuç:** Erciyes Üniversitesi hastanelerinde yatan hastaların büyük bölümü, ülkemizde Hasta Hakları ile ilgili hukuksal düzenlemelerden habersizdir. Öğrenim düzeyi yüksek, genç ve erkek hastaların bu konudaki bilgi düzeyi daha yüksektir.

Anahtar kelimeler: **Bilgi; Hasta hakları, Hastane hastası,**

### Abstract

**Purpose:** To determine the level of knowledge of inpatients at Erciyes University Hospitals on patient rights and the impacts of some factors on this level.

**Material and Methods:** A sample group of 733 adult patients was randomly selected from various clinics of Erciyes University Hospitals except psychiatry and paediatrics clinics. These patients were visited at the clinics by the researchers and were applied a face to face questionnaire which was prepared by the researchers.

**Results:** Only 27.6% of the study group was aware of Regulation on Patient Rights and 5% stated that they read this regulation. The least known patient rights were; to change health personnel, to refuse the interventions, to stop the intervention which he/she accepted before and to forbid to give information to the relatives about the illness. Mean knowledge score on patient rights was  $70.4 \pm 16.7$ . The knowledge levels were higher among males than females, among secondary or over educated patients than lower educated individuals and among the patients who read the Regulation than the patients who didn't read.

**Conclusion:** Great majority of the patients at Erciyes University hospitals were unaware of Regulation on Patient Rights. Higher educated, younger and male patients were found to have higher levels of knowledge on the patient rights.

Key Words: **Inpatients; Knowledge; Patient rights.**

## Giriş

İnsan hak ve değerlerinin sağlık alanına uygulanmasını ifade eden hasta hakları, en temel insan haklarından biridir. Hipokrat Yemini'nde yer alan, kürtaj ve ötenazi yasağı, sır saklama ve hastalara saygı gösterme yükümlülüğü hasta haklarının ilk örnekleri arasındadır (1). Yüzyıllar boyunca, hasta hakları alanında önemli gelişmeler olmuş, özellikle son 20 – 30 yıl içerisinde bu alanda büyük ölçüde uluslararası standartlara ulaşmıştır.

1948 yılında kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, tüm insanların ırk, renk, cinsiyet, dil, din, inanç, ulusal ya da toplumsal köken ve maddi olanaklar nedeniyle ayrıcalık sahibi olmadığını ve tüm insanların eşit olduğunu kabul etmektedir (2). Bu belge tüm insan hakları ile birlikte hasta hakları ile ilgili gelişmelerin ivme kazanmasını sağlamıştır.

Hasta hakları alanındaki önemli belgelerden biri olan Helsinki Deklarasyonu 1963 yılında yayınlandı (2). Daha sonra, Amerikan Hastaneler Birliği'nin Hasta Hakları Bildirisi yayınlandı (3). Dünya Tabipler Birliği'nin 1981 yılında kabul ettiği "Lizbon Hasta Hakları Bildirisi" bu alandaki ilk uluslararası belge niteliğindedir (4). Dünya Sağlık Örgütü Avrupa Bürosu tarafından 1984'te Amsterdam'da düzenlenen toplantıda "Avrupa'da Hasta Haklarının Geliştirilmesi Bildirisi" hazırlandı (5). Son olarak 1995 yılında, Dünya Tabipler Birliği tarafından Bali'de düzenlenen toplantı sonucunda "Bali Bildirisi" yayınlandı (6). Bu bildirelerin ana hatları büyük ölçüde birbirine benzemekte ve belli bir gelişim göstermektedir.

Türkiye'de hasta hakları ile ilgili düzenlemeler dünyadaki gelişmelere paralel bir seyir izlemiştir. 1928 yılında kabul edilen Tababet ve Şuabatı Sanatlarının Tarz-ı İcrasına Dair Kanun, 1961 yılında kabul edilen Tıbbi Deontoloji Nizamnamesi, 1979 yılında kabul edilen Organ ve Doku Alınması, Aşılması ve Nakli Hakkında Kanun, 1983 yılında kabul edilen Nüfus Planlaması hakkında Kanun ve 1993 yılında kabul edilen İlaç Araştırmaları hakkında Yönetmelik hasta hakları ile ilgili hükümler içermektedir (7 – 10). Son olarak, 1 Ağustos 1998 tarihli ve 23420 sayılı "Hasta Hakları Yönetmeliği" (HHY) yayınlanmıştır (11). Bu yönetmelikle, hasta hakları konusunda dünyadaki gelişmelere büyük ölçüde uyum sağlanmıştır.

Gerek uluslararası metinlerde ve gerekse Türkiye'de yürürlükte olan Hasta Hakları Yönetmeliği'nde, hasta hakları genel olarak altı başlık altında incelenmektedir (11 – 13)

Tıbbi bakım alma, bilgilendirilme, onam (rıza), mahremiyet ve özel hayata saygı, tıbbi araştırmalarda hasta hakları ve başvuru: Bu maddelerin ayrıntıları konusunda, Hasta Hakları Yönetmeliği ile uluslararası bildireler arasında bazı farklılıklar bulunmakla birlikte, genel ilkeler açısından büyük ölçüde uyum vardır.

Hasta Hakları Yönetmeliği, hasta haklarının uygulanması için, devlete, sağlık kuruluşlarına ve sağlık çalışanlarına görevler vermiştir. Sağlık kuruluşlarına verilen görevlerden biri, bu yönetmelikte yer alan hususların, hastalar, hasta sahipleri ve ziyaretçiler tarafından kolayca okunabilecek şekilde duyurulmasını sağlamaktır (11). Böylece zaman içerisinde tüm toplumun hasta hakları konusunda bilinçlenmesi sağlanabilecektir. Ancak, sağlık kuruluşlarının bu görevi yeterince yerine getirdiği söylenemez. Gerek örgün eğitim sırasında ve gerekse kitle iletişim araçlarıyla, toplum hasta hakları konusunda yeterince bilgilendirilmemektedir.

Tıp fakültelerinin görevi, sadece geleceğin hekimlerini yetiştirmek değil, bunun yanı sıra, toplumun sağlık alanında bilinçlenmesine yardımcı olmak, sağlık alanındaki tüm gelişmeleri yakından izlemek ve uygulamalarıyla diğer sağlık kuruluşlarına örnek olmaktır.

Bu çalışma, Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi Eğitim ve Araştırma Hastanelerinde yatmakta olan hastaların hasta hakları konusundaki bilgi düzeylerini belirlemek ve çeşitli faktörlerin bu bilgi düzeyine etkisini incelemek amacıyla yapılmıştır.

## Gereç ve Yöntem

Bu çalışma Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi Etik Kurulu'nun izni ile yapıldı. Çalışma, Erciyes Üniversitesi Eğitim ve Araştırma Hastanelerinde yatmakta olan hastalar üzerinde, 2005 yılında gerçekleştirildi. Erciyes Üniversitesi Eğitim ve Araştırma Hastaneleri; Gevher Nesibe Hastanesi, Mehmet Kemal Dedeman Onkoloji Hastanesi, Yılmaz-Mehmet Öztaşkın Kalp Hastanesi ve Semiha-Asım Kibar Organ Nakli ve Diyaliz Hastanesi olmak üzere dört hastaneyi kapsamakta olup, hastanelerin toplam yatak kapasitesi 1303'tür. Bu yatakların 181'i Pediatri, 27'si Psikiyatri servislerindedir. Pediatri ve Psikiyatri servislerinde yatan hastalar araştırma kapsamına alınmamıştır.

Araştırma için gerekli örneklem büyüklüğünü belirlemek için, 100 hasta üzerinde bir ön çalışma yapıldı ve hastaların yaklaşık %70'inin sorulan hasta haklarını bildikleri

belirlendi. Bu nedenle,  $P = 0.70$ ,  $d = 0.05$ ,  $\alpha = 0.05$  ve  $\beta = 0.20$  alınarak, örneklem büyüklüğü 689 olarak hesaplandı. Toplam 750 hastanın araştırma kapsamına alınması düşünüldü. Bu sayı, Pediatri ve Psikiyatri servisleri dışındaki servislerin yatak kapasitesine (1095) göre oranlanarak, her servisten alınması gereken hasta sayıları belirlendi.

Servisler araştırmacılar tarafından, ziyaret edilerek, şuuru açık, genel durumu görüşmeye uygun olan hastalardan rasgele seçilen 750 hastaya araştırmanın amacı açıklanarak, görüşme teklif edildi. Görüşme teklifini kabul eden hastalara anket uygulandı. Hastalara, Türkiye'deki Hasta Hakları Yönetmeliği esas alınarak araştırmacılar tarafından hazırlanan ve 43 sorudan oluşan anket formu yüz yüze görüşme yöntemi ile uygulandı. Anketteki soruların 7 tanesi hastaların sosyodemografik özellikleri ile, 6 tanesi şu andaki hastalık durumları ile ve 30 tanesi hasta hakları ile ilgiliydi. Örneklemeye alınan hastaların 17'si görüşme teklifini kabul etmedi. Böylece 733 hasta ile ilgili veriler (%97.7) değerlendirilmeye alındı.

Hastaların hasta hakları ile ilgili bilgi düzeyini belirlemek için, hasta hakları ile ilgili 20 soruya verdikleri yanıtlar puanlandı. Puanlamada, her doğru yanıt beş puan verildi. "Bilmiyorum" şeklindeki yanıtlar yanlış yanıt olarak kabul edildi ve yanlış yanıtlara sıfır puan verildi. Böylece, 20 soruya verilen yanıtlar 100 puan üzerinden değerlendirildi. Elde edilen puanlar "hasta hakları bilgi puanı" olarak kabul edildi.

Öğrenim durumu değerlendirilirken hastalar, "ilkokul ve altında öğrenim görenler" ve "ortaokul ve üzerinde öğrenim görenler" olmak üzere iki grupta toplandı. Hastaların hastaneye başvurma sayısı ve hastanede yatma süresi ile ilgili veriler normal dağılıma uygun dağılmadığı için logaritmik dönüşüm uygulandı.

Verilerin istatistiksel analizi bilgisayar ortamında gerçekleştirildi. Sayısal verilerin normal dağılıma uygunluğu Kolmogorov-Smirnov testi ile test edildi. Çeşitli grupların ortalama bilgi puanlarını karşılaştırmak için Student t testi ve tek yönlü ANOVA testi kullanıldı. Hastaneye başvuru sayısı ve hastanede yatış süresi ile hasta hakları bilgi puanı arasındaki ilişkiyi değerlendirmek için Pearson korelasyon analizi yapıldı. Çeşitli bağımsız değişkenlerin, hasta hakları bilgi puanına etkisini değerlendirmek amacıyla, çoklu regresyon analizi uygulandı. Hastaların yaşı, cinsiyeti, yerleşim yeri özelliği,

öğrenim durumu, Hasta Hakları Yönetmeliği'ni okuma durumu, bu hastaneye toplam başvuru sayısı ve hastanede yatma süresinin hasta hakları bilgi puanını etkileyebileceği düşünülerek çoklu regresyon modeline alındı. İstatistiksel analizlerde  $P < 0.05$  değerleri anlamlı kabul edildi. Normal dağılıma uygun olan veriler (aritmetik ortalama  $\pm$  standart sapma) şeklinde, normal dağılıma uygun olmayan sayısal veriler ise (ortanca (min – max)) şeklinde gösterildi.

### Bulgular

Araştırma kapsamına alınan hastaların sosyodemografik özellikleri Tablo I'de gösterilmiştir. Tabloda görüldüğü gibi, hastalar 18–95 yaşlar arasında olup, yaş ortalaması 50 dolayındadır. Hastaların %53,3'ü kadın, %79,1'i evlidir. %27,5'i ilkokul öğrenimi görmemiş, sadece %5 kadarı üniversite öğrenimi görmüştür. Hastaların %70 kadarı Kayseri'den %30 kadarı ise diğer illerden gelmiştir. Yaklaşık üçte ikisi kentsel bölgelerde yaşamaktadır. Hastaların %95 kadarının sosyal güvencesi olup, sosyal güvencesi olanların çoğunluğunu SSK kapsamında olan hastalar oluşturmaktadır.

Hastaların %48.6'sı bu hastaneye ilk kez başvurmuştur. Başvuru sayısı 1–20 arasında olup ortanca başvuru sayısı ikidir. Hastaların hastanede yatma süreleri ise 1–85 gün arasında olup, ortanca yatış süresi sekiz gün bulunmuştur.

Araştırma grubundaki hastaların %27,6'sı Türkiye'de "Hasta Hakları Yönetmeliği" olduğunu bilmektedir. Hasta Hakları Yönetmeliği'ni okuduğunu ifade edenlerin oranı ise sadece %5'tir.

Hastalara, Türkiye'deki uygulamalara göre, çeşitli durumların hastalar için hak olup olmadığı soruldu ve elde edilen veriler Tablo II'de gösterildi. Tabloda görüldüğü gibi, hastaların büyük çoğunluğu, sağlık kuruluşunun verdiği hizmetler hakkında bilgi isteme, kendisine hizmet veren personelin kimliğini öğrenme, hastalığı hakkında yazılı bilgi isteme, önerilen tedavinin sonuçları hakkında bilgi isteme, yapılacak girişimler hakkında bilgilendirilme, kendisine ait kayıtları inceleme, muayene sırasında bir yakınının bulunmasını isteme ve hastanede yatarken dini vecibeleri yerine getirme gibi hususların hasta hakları içerisinde yer aldığını bilmektedir. Buna karşılık, hizmet aldığı personeli değiştirme, tedavisini reddettiği hekime yeniden başvurabilme, önerilen girişimi reddetme, razı olduğu bir girişimi durdurma ve hastalığı hakkında yakınlarına bilgi verilemesini yasaklama gibi hakları

bilenlerin oranı %50 dolayında ya da altındadır. Araştırma grubundaki hastaların %80,6'sı, hasta haklarına uyulmaması durumunda şikayet ve dava etme hakkı olduğunu bilmektedir. Ancak, bu nedenle mahkemeye başvurulabileceğini bilenlerin oranı sadece %17,2'dir. Araştırma grubunun %8,6'sı Türkiye'de hasta haklarına tam uyulduğunu, %59,5'i kısmen uyulduğunu, %17,1'i hiç uyulmadığını düşünmektedir. Hastaların %14,9'u bu konuda fikri olmadığını belirtmiştir.

Araştırma grubundaki hastaların %13,5'i, hasta hakları ile ilgili bilgilerini yeterli bulmaktadır. Bu konudaki bilgilerini yeterli bulanların oranı, hastaların öğrenim düzeyi ile doğru orantılı, yaşı ile ters orantılı olarak değişim göstermektedir. Hasta Hakları Yönetmeliği'ni okuduğunu ifade eden hastaların, hasta hakları konusundaki bilgi düzeyini yeterli bulma oranı da bu yönetmeliği okumayan hastalardan önemli ölçüde yüksek bulundu ( $X^2 = 58,56$ ;  $P < 0,001$ ). Cinsiyetin ve yerleşim yerinin, hastaların hasta hakları konusundaki bilgi düzeylerini yeterli bulma durumuna etkisi önemli bulunmadı. Hastaların, hasta hakları ile ilgili 20 soruya verdikleri yanıtlar 100 puan üzerinden puanlandı ve ortalama puan  $70,4 \pm 16,7$  bulundu. Hasta Hakları Bilgi Puanı açısından erkek ve kadın hastalar karşılaştırıldı (Tablo III). Tabloda görüldüğü gibi, erkek hastaların ortalama bilgi puanı kadın hastalardan önemli ölçüde yüksek bulundu.

Kayseri ilinden gelen hastaların ortalama bilgi puanı 70,4 bulundu. Diğer illerden gelen hastaların ortalama bilgi puanı ise 70,5 olup, aradaki fark istatistiksel açıdan önemli bir fark bulunamadı ( $t = 0,03$ ,  $P > 0,05$ ). Kentsel ve kırsal yerleşim yerlerinden gelen hastaların ortalama Hasta Hakları Bilgi Puanları Tablo 4'te karşılaştırıldı. Tabloda görüldüğü gibi, kentsel bölgelerden gelen hastaların ortalama bilgi puanı kırsal bölgelerden gelen hastalardan önemli ölçüde yüksek bulundu.

Hastaların öğrenim düzeyine göre, Hasta Hakları Bilgi Puanı ortalamaları Tablo 5'te gösterildi. Tabloda görüldüğü gibi, hastaların öğrenim düzeyi yükseldikçe Hasta Hakları Bilgi Puanı ortalamasının yükseldiği belirlendi.

Hasta Hakları Yönetmeliği'ni okuma durumuna göre, Hasta Hakları Bilgi Puanı incelendi (Tablo 6). Tablo 6'da görüldüğü gibi, Hasta Hakları Yönetmeliği'ni okuduğunu ifade eden hastaların ortalama bilgi puanı, okumayanlardan yaklaşık 15 puan yüksek olup, bu fark istatistiksel açıdan önemli bulundu.

Araştırma grubundaki hastaların yaşı ile hasta hakları bilgi puanı arasında negatif yönde zayıf bir ilişki bulundu ( $r = -0,189$ ;  $P < 0,001$ ). Hastaların bu hastaneye şimdiye kadar başvurma sayıları ile hasta hakları konusundaki bilgi puanı arasında anlamlı bir ilişki bulunamadı ( $r = -0,018$ ;  $P > 0,05$ ). Buna karşılık, şimdiki yatışında hastanede yatma süresi ile hasta hakları konusundaki bilgi puanı arasında pozitif yönde zayıf bir ilişki bulundu ( $r = 0,145$ ;  $P < 0,01$ ).

Çeşitli bağımsız değişkenlerin, hasta hakları bilgi puanına etkisini değerlendirmek amacıyla uygulanan çoklu regreyon analizinin sonuçları Tablo 7'de gösterildi. Tablo 7'de görüldüğü gibi; yaş, cinsiyet, öğrenim durumu, Hasta Hakları Yönetmeliği'ni okuma durumu ve hastanede yatma süresinin, hasta hakları bilgi puanını önemli ölçüde etkilediği, buna karşılık, yerleşim yeri ve hastaneye başvuru sayısının önemli bir etkisinin olmadığı belirlendi.

#### Tartışma

Araştırma grubundaki hastaların büyük çoğunluğu Türkiye'de hasta hakları ile ilgili hukuksal düzenlemelerden habersizdir. Hastaların %27,6'sı, hasta hakları alanındaki en önemli hukuksal metin olan Hasta Hakları Yönetmeliği'ni bilmektedir. %5'i ise bu yönetmeliği okuduğunu ifade etmiştir. Denizli'de çeşitli hastanelerin iç hastalıkları ve genel cerrahi servislerinde yatan hastalar üzerinde yapılan bir araştırmada, hastaların sadece %9'unun Hasta Hakları Yönetmeliği'nden haberdar olduğu belirlenmiştir (14). Yunanistan'da 1996 yılında (hasta hakları mevzuatının çıkarılmasından dört yıl sonra) yapılan bir araştırmada, hastaların sadece %15,7'sinin hasta hakları ile ilgili mevzuatı duyduğu ve %2,5'inin okuduğu belirlenmiştir (15). Bizim çalışmamızda, Hasta Hakları Yönetmeliği'ni bilen hasta oranının görece daha yüksek bulunması, üniversite hastanesine başvuran hastaların öğrenim düzeylerinin daha yüksek olması veya üniversite hastanesi ortamında hasta haklarından daha fazla söz edilmesi ile ilişkili olabilir.

Araştırma grubumuzda, Hasta hakları Yönetmeliği'ni bilenlerin ve bu yönetmeliği okuyanların oranı çok düşük olmasına karşılık, sorulan hasta haklarının birçoğu hastaların çoğunluğu tarafından bilinmiş ve ortalama Hasta Hakları Bilgi Puanı  $70,4 \pm 16,7$  bulunmuştur. Muğla ilinde 2001 yılında yapılan bir çalışmada hastaların hasta hakları konusundaki ortalama bilgi puanı 17 puan üzerinden 11,67 bulunmuştur (16). Bu ortalama değer

100 puan üzerinden yaklaşık 58 puana karşılık gelmektedir. Görüldüğü gibi, araştırma grubumuzun ortalama bilgi puanı Muğla'daki araştırmadan daha yüksektir. Bunun nedeni, iki çalışma arasında yaklaşık 4 yıl süre olması ve toplumun zaman içerisinde bu konudaki bilgi düzeyinin yükselmesi olabilir. Kayseri il merkezindeki hekimler üzerinde yapılan bir araştırmada, hekimlerin Hasta Hakları Bilgi Puanı ortalaması 73.3 bulunmuştur (17). Çoğunluğu ilköğretim düzeyinde öğrenim görmüş olan hasta grubunun hasta hakları konusundaki bilgi puanının hekimlere yakın bulunması, hem hastaların kulaktan dolma bilgilere sahip olmalarına, hem de hekimlerin hasta hakları konusunda yeterli bilgi sahibi olmamasına bağlı olabilir. Öte yandan, sorulan soruların, hastaların bilgi düzeyini yeterince ölçememiş olması da mümkündür.

Sorulan haklardan bazıları, eskiden beri hasta hakları olarak bilinen ya da mantıksal olarak hak olması gerektiği düşünülen hususlardır. Bu tür haklar, hastalar tarafından yüksek oranda bilinmiştir. Buna karşılık; hizmet aldığı personeli değiştirme, tedavisini reddettiği hekime yeniden başvurduğunda bu durumun hasta aleyhine kullanılamaması, hastalığı hakkında yakınlarına bilgi verilmesini yasaklama, hekim tarafından önerilen girişimi reddetme ve razı olduğu bir girişimden vazgeçme gibi hakları bilenlerin oranı %50 dolayında veya daha da düşüktür.

Tablo 3'te görüldüğü gibi, erkek hastaların ortalama Hasta Hakları Bilgi Puanı kadın hastalardan 4,4 puan daha yüksek olup, bu fark istatistiksel açıdan önemli bulunmuştur. Çoklu regresyon analizi, cinsiyetin Hasta Hakları Bilgi Puanına etkisinin öğrenim durumundan bağımsız olduğunu göstermektedir. Buna göre, erkeklerin hasta hakları konusundaki bilgi düzeyinin kadınlardan yüksek olması, sadece erkeklerin öğrenim düzeyinin daha yüksek olmasına değil, erkeklerin hasta hakları konusuna daha fazla ilgi duymasına ve erkekler arasında bu tür konuların daha fazla konuşulmasına bağlı olabilir. Muğla ilinde yapılan bir çalışmada, bizim bulgularımızın aksine, kadın hastaların hasta hakları konusundaki bilgi düzeyi erkek hastalardan daha yüksek bulunmuştur (16). Bu durum bölgeler arasındaki farklılıklara bağlı olabilir. Hastaların yaşı ile Hasta Hakları Bilgi Puanı arasında negatif yönde zayıf bir ilişki bulunmuştur. Yani genç yaştaki hastaların hasta hakları konusundaki bilgi düzeyi daha yüksektir. Bu durum genç yaştaki hastaların öğrenim düzeyinin daha yüksek olmasına bağlı olabilir. Ancak, multiple regresyon analizi sonucuna göre, öğrenim düzeyi

kontrol edildiğinde de yaşıyla Hasta Hakları Bilgi Puanına etkisi önemli bulunmuştur. Buna göre, genç yaştaki hastaların hasta hakları konusunda daha bilgili olmaları, sadece öğrenim düzeylerinin daha yüksek olmasına bağlı değildir. Gençlerin hasta hakları konusuna daha fazla ilgi duymaları ve güncel konularla daha fazla ilgilenmeleri, gençlerin bu konuda daha bilgili olmalarını sağlayabilir. Muğla'da yapılan araştırmada 20-29 yaş grubundaki hastaların hasta hakları konusundaki bilgi düzeylerinin en yüksek olduğu ve yaş ilerledikçe bilgi puanlarının düştüğü saptanmıştır (16).

Tablo 4'te görüldüğü gibi, kentsel bölgelerden gelen hastaların Hasta Hakları Bilgi Puanı ortalaması kırsal bölgelerden gelen hastalardan 3.2 puan yüksek olup, bu fark istatistiksel açıdan da önemli bulunmuştur. Ancak, çoklu regresyon analizi sonuçlarına göre, yerleşim yeri özelliğinin Hasta Hakları Bilgi Puanına etkisi önemli bulunmamıştır. Bu durumda, kentsel bölgelerden gelen hastaların bilgi puanının kırsal bölgelerden gelen hastalardan yüksek olması, kentsel bölgelerden gelen hastaların öğrenim düzeyinin daha yüksek olmasına bağlanabilir. Nitekim, kentsel bölgelerden gelen grupta ortaokul ve üzeri öğrenimi olanların oranı %30,7 iken, bu oran kırsal bölgelerden gelen grupta %16,7'dir. Tablo 5'te görüldüğü gibi, hastaların öğrenim düzeyi yükseldikçe, Hasta Hakları Bilgi Puanı yükselmektedir. Ortalama puan, okur yazar olmayan grupta 62,2 iken, üniversite mezunlarında 88,2 bulunmuştur. Öğrenim durumunun Hasta Hakları Bilgi Puanına etkisi çoklu regresyon analizi sonucunda da önemli bulunmuştur. Muğla ve Ankara'nın çeşitli hastanelerinde yapılan araştırmalarda da, hastaların öğrenim düzeyi yükseldikçe, hasta hakları konusundaki bilgi düzeylerinin yükseldiği saptanmıştır (16,18).

Tablo 6'da görüldüğü gibi, Hasta Hakları Yönetmeliği'ni okuduğunu ifade eden hastaların ortalama bilgi puanı, bu yönetmeliği okumayan hastalardan 15.7 puan daha yüksek olup, bu fark istatistiksel açıdan da önemli bulunmuştur. Hasta Hakları Yönetmeliği'ni okumanın, Hasta Hakları Bilgi Puanına etkisi multiple regresyon analizinde de önemli bulunmuştur.

Hastaların hastanede yatma süresi ile Hasta Hakları Bilgi Puanı arasında pozitif yönde zayıf bir ilişki bulunmuştur. Bu ilişki, multiple regresyon analizine göre de önemlidir. Buna göre, hastaların hastanede kaldıkları süre içerisinde hasta hakları konusunda bilgilendikleri söylenebilir. Gerek

hasta haklarının servislerde yazılı olarak ilan edilmesi ve gerekse, hastane ortamında hasta haklarının daha çok konuşuluyor olması, hastaların bilgi düzeylerinin zamanla artmasına neden olabilir.

Sonuç olarak; araştırma grubundaki hastaların büyük çoğunluğunun hasta hakları ile ilgili hukuksal düzenlemelerden habersiz olduğu; genç yaşta, erkek ve öğrenim düzeyi yüksek hastaların hasta hakları konusundaki bilgi düzeylerinin daha yüksek olduğu ve hastanede yatma süresi uzadıkça, hasta hakları konusundaki bilgi düzeyinin yükseldiği belirlenmiştir.

Bu sonuçlar ışığında şu önerilerde bulunabiliriz; 1.Öncelikle, hekimler başta olmak üzere, tüm sağlık personelinin hasta hakları konusunda bilgilendirilmesi sağlanmalıdır

2.Toplumun bu konudaki bilgi düzeyini yükseltmek için, kitle iletişim araçları ve benzeri yollarla hasta hakları konusunda bilgi verilmelidir. Bu konular, ilk ve orta öğretimdeki ders müfredatlarına da eklenebilir. 3.Sağlık kuruluşlarında gerekli düzenlemeler yapılarak, hasta hakları ile ilgili uygulamalar kolaylaştırılmalıdır. 4.Hasta ve hasta yakınlarının hasta haklarını öğrenebilmesi için, sağlık kuruluşlarında gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

**Tablo I. Araştırma Grubuna Alınan Hastaların Sosyo Demografik Özellikleri**

| Özellikler (n = 733)                              |                     | Sayı            | %    |
|---------------------------------------------------|---------------------|-----------------|------|
| Cinsiyet                                          | Erkek               | 342             | 46.7 |
|                                                   | Kadın               | 391             | 53.3 |
| Yaş (yıl) (Ortalama $\pm$ SD)                     |                     | 50.1 $\pm$ 14.0 |      |
| Evlilik durumu                                    | Evli                | 580             | 79,1 |
|                                                   | Dul                 | 100             | 13,6 |
|                                                   | Bekar               | 53              | 7,2  |
| Öğrenim durumu                                    | İlkokulu bitirmemiş | 202             | 27.5 |
|                                                   | İlkokul             | 343             | 46,8 |
|                                                   | Ortaokul            | 73              | 10,0 |
|                                                   | Lise                | 79              | 10,8 |
|                                                   | Üniversite          | 36              | 4,9  |
| Geldiği il                                        | Kayseri             | 509             | 69.4 |
|                                                   | Diğer iller         | 224             | 30.6 |
| Yerleşim yeri özelliği                            | Kent                | 469             | 64.0 |
|                                                   | Kır                 | 264             | 36.0 |
| Sosyal güvence                                    | Var                 | 697             | 95.1 |
|                                                   | Yok                 | 36              | 4.9  |
| Bu hastaneye başvuru sayısı (Ortanca (min – max)) |                     | 2 (1 – 20)      |      |
| Hastanede yatış süresi (Ortanca (min – max))      |                     | 8 (1 – 85)      |      |

**Tablo II.** Araştırma Grubunda Çeşitli Durumların Hak Olup Olmadığının Bilinme Durumu

| <b>Haklar ve Hak Olmayan Durumlar</b><br>( n= 733)                      | <b>Yanıtlar</b> |          |              |          |                  |          |
|-------------------------------------------------------------------------|-----------------|----------|--------------|----------|------------------|----------|
|                                                                         | <b>Evet</b>     |          | <b>Hayır</b> |          | <b>Fikri yok</b> |          |
|                                                                         | <b>Sayı</b>     | <b>%</b> | <b>Sayı</b>  | <b>%</b> | <b>Sayı</b>      | <b>%</b> |
| Sağlık kuruluşunun verdiği hizmetler hakkında bilgi alma                | 567             | 77.4     | 20           | 2.7      | 146              | 19.9     |
| Kendisine hizmet veren personeli tanıma                                 | 573             | 78.2     | 58           | 7.9      | 102              | 13.9     |
| Hizmet aldığı personeli değiştirme                                      | 253             | 34.5     | 304          | 41.5     | 176              | 24.0     |
| Hekimin, tedavisini reddeden hasta yeniden başvurduğunda reddetmesi *   | 210             | 28.6     | 364          | 49.7     | 159              | 21.7     |
| Hastalığı hakkında yazılı bilgi isteme                                  | 588             | 80.2     | 57           | 7.8      | 88               | 12.0     |
| Tedavinin sonuçları hakkında bilgi isteme                               | 690             | 94.1     | 11           | 1.5      | 32               | 4.4      |
| Yapılacak girişimlerden önce bilgilendirilme                            | 614             | 83.8     | 63           | 8.6      | 56               | 7.6      |
| Önerilen girişimi reddetme                                              | 352             | 48.0     | 317          | 43.2     | 64               | 8.7      |
| Razı olduğu bir işlemten vazgeçme                                       | 397             | 54.2     | 249          | 34.0     | 87               | 11.9     |
| Muayene ve tedavi sırasında gizliliğin sağlanmasını isteme              | 544             | 74.2     | 130          | 17.7     | 59               | 8.0      |
| Sağlık personelinin hastalarla ilgili bilgileri başkalarına söylemesi * | 246             | 33.6     | 417          | 56.9     | 70               | 9.5      |
| Öncelik sırasının belirlenmesini isteme                                 | 596             | 81.3     | 52           | 7.1      | 85               | 11.6     |
| Ötenazi*                                                                | 138             | 18.8     | 484          | 66.0     | 111              | 15.1     |
| Hastalığı hakkında yakınlarına bilgi verilmesini yasaklama              | 373             | 50.9     | 263          | 35.9     | 97               | 13.2     |
| Kendisine ait hasta dosyasını inceleme                                  | 627             | 85.5     | 57           | 7.8      | 49               | 6.7      |
| Hasta dosyasını alıp götürme*                                           | 203             | 27.7     | 458          | 62.5     | 72               | 9.8      |
| Muayene sırasında bir yakınının bulunmasını isteme                      | 681             | 92.9     | 29           | 4.0      | 23               | 3.1      |
| Hastanede yatarken dini vecibeleri yerine getirme                       | 681             | 92.9     | 24           | 3.3      | 28               | 3.8      |
| Hasta haklarına uymayan kişi ve kurumları şikayet etme                  | 591             | 80.6     | 42           | 5.7      | 100              | 13.6     |
| Sağlık kuruluşu aleyhine tazminat davası açma                           | 540             | 73.7     | 49           | 6.7      | 144              | 19.6     |

\* Hak olmayan durumlar

**Tablo III.** Hastaların Cinsiyetine Göre Hasta Hakları Bilgi Puanlarının Karşılaştırılması

| Cinsiyet      | n   | Ortalama $\pm$ SD |
|---------------|-----|-------------------|
| Erkek         | 342 | 72.8 $\pm$ 15.6   |
| Kadın         | 391 | 68.4 $\pm$ 17.3   |
| <b>Toplam</b> | 733 | 70.4 $\pm$ 16.7   |

t = 3.60 , P&lt;0.001

**Tablo V.** Hastaların Öğrenim Düzeyine Göre Hasta Hakları Bilgi Puanlarının Karşılaştırılması

| Öğrenim Düzeyi      | n   | Ortalama $\pm$ SD*            |
|---------------------|-----|-------------------------------|
| İlkokulu bitirmemiş | 202 | 62.2 $\pm$ 18.1 <sup>a</sup>  |
| İlkokul             | 343 | 70.5 $\pm$ 14.0 <sup>b</sup>  |
| Ortaokul            | 73  | 75.8 $\pm$ 14.7 <sup>bc</sup> |
| Lise                | 79  | 78.2 $\pm$ 15.3 <sup>c</sup>  |
| Üniversite          | 36  | 88.2 $\pm$ 12.4 <sup>d</sup>  |
| <b>Toplam</b>       | 733 | 70.4 $\pm$ 16.7               |

\*: Farklı harf taşıyan gruplar arasındaki fark anlamlıdır (P&lt;0.05)

**Tablo IV.** Hastaların Geldiği Yerleşim Yerinin Özelliğine Göre Hasta Hakları Konusundaki Bilgi Puanlarının Karşılaştırılması

| Yerleşim Yeri | n   | Ortalama $\pm$ SD |
|---------------|-----|-------------------|
| Kent          | 469 | 71.6 $\pm$ 16.5   |
| Kır           | 264 | 68.4 $\pm$ 16.9   |
| <b>Toplam</b> | 733 | 70.4 $\pm$ 16.7   |

t = 2.53, P&lt;0.05

**Tablo VI.** Hastaların Hasta Hakları Yönetmeliği'ni Okuma Durumuna Göre Hasta Hakları Konusundaki Bilgi Puanlarının Karşılaştırılması

| Hasta Hakları Yönetmeliği'ni Okuma Durumu | n   | Ortalama $\pm$ SD |
|-------------------------------------------|-----|-------------------|
| Okumuş                                    | 37  | 85.3 $\pm$ 12.7   |
| Okumamış                                  | 696 | 69.6 $\pm$ 16.5   |
| <b>Toplam</b>                             | 733 | 70.4 $\pm$ 16.7   |

t = 5.67, P&lt;0.001

**Tablo VII.** Araştırma Grubunda Çeşitli Bağımsız Değişkenlerin Hasta Hakları Bilgi Puanına Etkisi

| Bağımsız Değişkenler                                           | B     | SE   | Beta  | t     | P     |
|----------------------------------------------------------------|-------|------|-------|-------|-------|
| Cinsiyet (1. Erkek. 2. Kadın)                                  | -3.17 | 1.19 | -0.10 | -2.67 | 0.008 |
| Yaş (Sayısal)                                                  | -0.11 | 0.05 | -0.10 | -2.52 | 0.012 |
| Yerleşim yeri (1. Kentsel , 2. Kırsal)                         | -1.44 | 1.21 | -0.04 | -1.18 | 0.236 |
| Öğrenim durumu<br>(1. İlkokul ve altı, 2. Ortaokul ve üzeri)   | 8.53  | 1.48 | 0.22  | 5.76  | 0.000 |
| Hasta Hakları Yönetmeliği'ni Okuma<br>(1. Okumamış, 2. Okumuş) | 10.32 | 2.68 | 0.14  | 3.85  | 0.000 |
| Yattığı süre (gün) (log)                                       | 6.13  | 1.53 | 0.14  | 4.01  | 0.000 |
| Bu hastaneye geliş sayısı (log)                                | -1.91 | 1.88 | -0.04 | -1.02 | 0.309 |
| Constant                                                       | 56.26 | 5.72 |       | 9.83  | 0.000 |

n = 733, R = 0.379, R<sup>2</sup> = 0.144 , Adjusted R<sup>2</sup> = 0.135, P < 0.001

**Kaynaklar:**

- 1.Kapani M. İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları. Bilgi yayınları, Ankara 1987; 1 – 15.
- 2.Brill EL. Foundations for Nursing. Appleton Century Crofts, Newyork 1980; 42 – 45.
- 3.Johnstone MS. Professional Ethics and Patient Rights. Nursing Forum 1989; 24: 29 – 34.
- 4.Fidaner C, Fidaner H. Dünya Hekimler Birliği Bildirgeleri. Ankara Tabip Odası Yayınları, Şahin Matbaası No: 13, Ankara 1987; 3 – 4.
- 5.Kaur S, Herxheimer A. Recognising patient rights: Patchy progress. Lancet 1994; 343: 132.
- 6.Erdemir DA, Elçioğlu ŞÖ. Tıp Etiği Işığında Hasta ve Hekim Hakları. Türkiye Klinikleri, Ankara 2000; 36 – 91
- 7.Civaner M, Okuyan AZ. Tıbbi Etik İhlalleri. Türk Tabipleri Birliği Yayınları, İzmir 1999; 23 – 174.
- 8.Demirhan A. Lectures on Medical History and Medical Ethics. İstanbul 1995; 113 – 118.
- 9.Sayek F. Sağlıkla İlgili Uluslararası Belgeler. Türk Tabipleri Birliği Yayınları, Ankara 1998; 10 – 140.
- 10.Demirhan A. Tıbbi Deontoloji ve Genel Tıp Tarihi. Güneş Nobel Yayınları, Bursa 1996; 35 – 50 .
- 11.Güler M. Hekimler ve Tabip Odası Yöneticileri için Mevzuat. 3. bs, Türk Tabipleri Birliği Yayınları, Ankara 2001; 627 – 639.
- 12.Hancı İH. Hekimin Yasal Sorumlulukları ve Hakları. 2. bs, Toprak Ofset Matbaacılık, İzmir 1999; 102 – 302.
- 13.Hatun Ş. Hasta Hakları. İletişim Yayınları, İstanbul 1999; 1 – 60.
- 14.Kuzu N, Ergin A , Zencir M. Patients' awareness of their rights in a developing country. 2006; 120: 290 – 296.
- 15.Merakou K, Dalla-Vorgia P, Garanis-Papadator T, Kourea-Kremastinou J. Satisfying patients' rights: A hospital patient survey. Nursing Ethics 2001; 8: 499 – 509.
- 16.Eksen M, Karadağ N, Işıkkay C, Karakuş A, Seyhan D, Karanlık M. Hastaların Hasta Hakları Konusundaki Bilgi Düzeylerinin Belirlenmesi. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi 2004; 1(1).<http://www.insanbilimleri.com>.
- 17.Özer A, Günay O. Kayseri İl Merkezinde Çalışan Hekimlerin Hasta Haklarıyla İlgili Bilgi Düzeyleri. Erciyes Tıp Dergisi 2007; 29 (1); 56-63
- 18.Zülfikar F, Ulusoy MF. Are patients aware of their rights? A Turkish study. Nursing Ethics 2001; 8: 487 – 498.